

**ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИ ПЕДАГОГИК
ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШ АСОСИЙ ОМИЛ СИФАТИДА**

*Камолова Ширин Усаровна,
ЖДПУ катта ўқитувчиси*

*Амонхонова Янглишхон,
Педагогика ва психология йўналиши 2-босқич магистри*

Аннотация: Ушбу мақолада ўқитувчи касбий компетентлиги педагогик фаолият жараёнида шакллантиришининг педагогик асослари масалаларига қаратилган. Таълим жараёнида кўзлаган натижаларда эришиш учун ўқитувчининг касбий компетентлик сифатлари қай даражада ривожланган бўлиши асосида ўқитувчиларни тайёрлаш сифатини ошириш зарурлиги ёритилган.

Калит сўзлар: компетентлик, ижтимоий компетенция, ҳамкорлик, хулқ-атвор, билим, кўникма, малака, англаш, ҳамкорлик, бағрикенглик, ижтимоий сафарбарлик, ижодий ёндашиш, ҳамкорликда ишлашни ва таҳлил қилиш.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА КАК
ОСНОВНОЙ ФАКТОР ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

*Камолова Ширин Усаровна,
Старший преподаватель ДЖПГУ*

*Амонхонова Янглишхон,
2-курс магистр направления педагогики и психология*

Аннотация: Данная статья посвящена вопросам педагогических основ формирования профессиональной компетентности учителя в процессе педагогической деятельности. Для достижения желаемых результатов в образовательном процессе выделена необходимость повышения качества подготовки учителей исходя из уровня профессиональной компетентности педагога.

Ключевые слова: Компетентность, социальная компетентность, сотрудничество, поведение, знания, навыки, компетентность, понимание, сотрудничество, толерантность, социальная мобилизация, творчество, сотрудничество и анализ.

**PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER AS THE MAIN
FACTOR IN THE IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL ACTIVITY**

*Kamolova Shirin Usarovna,
Senior lecturer of DSPU*

*Amonkhonova Yanglishkhon
2nd year Master's degree in Pedagogy and Psychology*

Abstract: This article is devoted to the pedagogical foundations of the formation of professional competence of a teacher in the process of pedagogical activity. In order to achieve the desired results in the educational process, the need to improve the quality of teacher training based on the level of professional competence of the teacher is highlighted.

Keywords: Competence, social competence, cooperation, behavior, knowledge, skills, competence, understanding, cooperation, tolerance, social mobilization,

creativity, cooperation and analysis.

Таълим тизимини модернизациялаш, таълим тизимида юзага келадиган ўзгаришлар таълим муассаси ходимларининг касбий компетентлигини ривожлантириш бугуннинг долзарб муаммоларидандир. Сўнги йилларда мамлакатимизда таълимни ривожлантириш умуммиллий дастури доирасида таълим муассасаларини замон талабига мос равишда модернизация қилиш, таълимнинг мазмун -моҳиятини ўзгартириш борасида бир қатор ишлар амалга оширилди. Маълумки жамият ҳар доим илмни, рақобатбардош, ижодий изланувчан компетентлик сифатига эга шахсга эҳтиёж сезади.

Янги минг йилликда халқимизнинг тараққиёт йўлида турли муаммолар мавжуд экан, аввало, уларнинг тўғри ечимини топиш зарур.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури сифат босқичининг моҳиятидан қаралганда, мазкур масаланинг қай даражада долзарблиги ўз-ўзидан намоён бўлади. “Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик изланишлар натижасида кириб келган.

Бу асосан ўзлигини англаётган инсонларга, ижтимоий ҳаётда ўз мавқеига эга бўлган зиёлиларга боғлиқ. Бизнинг вазифамиз фан-техникани юксак савияда эгаллаган, жаҳон стандартлари даражасидаги мустақил фикрловчи, интеллектуал кўрсаткичи юқори бўлган ёшларни тарбиялашдир.

Тарихга назар ташлайдиган бўлсак компетентлик, шахс компетентлик тушунчалари ХХасрнинг 90-йилларида ижтимоий компетентлик шахснинг шахсий сифати каби барча ижтимоий тармоқларда машҳур бўлиб, фанлараро бир мавзу сифатида қабул қилиниб мураккаб, кўп компонентли ва кўп ўлчовли ҳодиса сифатида таҳлил қилина бошланди.

Тадқиқотчи В. Н. Куницынанинг кўп йиллик илмий тадқиқотлари натижаларига асосланиб, ижтимоий компетентликнинг қуйидаги турларини ажратиб кўрсатади: компетентлик; коммуникатив компетентлик; ижтимоий-касбий компетентлик; ўз-ўзини аниқлаш (эго-компетентлик) ҳақида хулоса чиқаради.

Шу билан бирга И.А.Зимняя компетентликни инсонга ижтимоий таъсирга кўра, ижтимоий ҳамкорлик (жамият, жамоа, оила, дўстлар, ҳамкорлар билан зиддиятлар ва улардан қайтариш, ҳамкорлик, бағрикенглик, ижтимоий сафарбарлик) ва муомала компетентлиги (оғзаки, ёзма, суҳбат, монолог, билим ва анъаналарга риоя қилиш, этикет, маданий ва хорижий алоқалар, бизнес, коммуникатив вазифалар) каби турларга ажратади.

Е.В.Коблянскаянинг тадқиқот ишида ижтимоий компетентликни ”Мен” муносабатини тушуниш - жамият, тўғри ижтимоий йўналишни танлай олиш, ушбу йўналиш бўйича ўз фаолиятини ташкил этиш” сифатида кўриб чиқади. Унинг фикрича ижтимоий компетентлик – “бу шахсий сифат бўлиб - кишининг ижтимоий нормалар билан боғлиқ ушбу жамият аъзоси сифатидаги меҳнат фаолиятидир, бунда жамият ҳаёти унинг аъзолари ўртасидаги ўзаро алоқани тартибга солиди.

Аввало этимологик жиҳатдан Компетентлик тушунчаси – бу бирор соҳада самарали фаолият юритиш учун зарурий тажриба ва керакли билимлар, компетенциялар тизимидир.

М.И.Лукьянова ўқитувчининг психологик-педагогик салоҳияти асосида педагогик фаолият учун юқори даражадаги профессионал тайёргарлик ва ўқув жараёнида талабалар билан самарали ўзаро муносабатларга эга бўлган шахснинг ўзига хос хусусиятларини тушунади психологик ва педагогик компетенция таркибий қисми сифатида у психологик ва педагогик йўналишларнинг блокларини кўриб чиқади деган фикрларни билдиради.

Ижтимоий компетентликнинг қуйидаги компонентлари мавжуд бўлиб, ушбу компонентлар турли ёш даврларидаги инсонларда жамиятдаги ижтимоий

институтларнинг тузилиши ва фаолият олиб боришига доир маълумотларни, ижтимоий ролга қўйилган талаблар ва кутишларга оид билимларни, ижтимоий ролга хос бўлган хулқни эгаллаш малакасини, умуминсоний нормалар ва кадриятларга оид ҳамда кишининг ўзи ҳақидаги тасаввурлари, ўзини ижтимоий субъект сифатида идрок этиш билан боғлиқ бўлган самарали ижтимоий ҳамкорлик кўникмалари ва малакаларини шакллантиради. Ижтимоий компетентликни шаклланиши ўқитувчилардан қуйидаги ижтимоий хулқ малакаларини ҳам талаб этади.

- ўзаро биргаликдаги ҳаракат малакалари;
- стресс(зўриқиш)ли вазиятлардаги адекват хулқ малакалари;
- ижобий мулоқот малакалари;
- бошқаларни тушуниш ва ўз-ўзини баҳолаш малакалари;
- ўз хулқини идора этиш малакалари;
- ҳиссий ҳолатлар ва эмоцияларни бошқариш;

Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалликни англади.

Компетентлик тузилмасида ижтимоий компетентликка алоҳида ўрин берилган бўлиб, у ўзида турли ҳаётий соҳалардаги ижтимоий ҳамкорликка бўлган қобилият ва ижтимоий мослашувчанликни акс эттиради.

- муваффақиятга эришиш мотивациясини бошқара олиш;
- ўқув фаолиятини такомиллаштириб бориш;
- фаолиятга танқидий ва ижодий ёндашиш;
- ўртоқлари билан ижодий ҳамкорликка эришиш;
- иродавий сифатларини ривожлантириб бориш;
- ишчанлик қобилиятини ривожлантириш;
- креативлик хусусиятларини ривожлантириб бориш;
- салбий одатларни бартараф этиб бориш;
- ўзига объектив баҳо бериш;

-ижобий сифатларни ўзлаштириш чораларини излаш йўлида олиб борадиган амалий ҳаракати ўқитувчининг ўз устида ишлашини ифодалайди. Ижтимоий компетенция - ижтимоий малакалар (мажбуриятлар) ҳисобланиб, кишига жамият ҳаётидаги нормалар ва қоидаларни адекват (ўзаро мос) тарзда бажариш имкониятини беради ва инсон ўз навбатида ўз менининг англай бошлайдиган илк болалик даврларидан бошлаб ушбу нормалар ва қоидаларни ота-онасининг ёрдами билан эгаллай бошлайди. Маълумки олдинги таълим кўпроқ академик билимлар беришга қаратилган бўлса, бугунги кунда ўқитувчиларнинг чуқур назарий билимларга эга бўлиши билан биргаликда, уларнинг амалий кўникмаларини ривожлантиришга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. Ўқитувчиларнинг изчил равишда ўзининг компетентлик сифатларини ривожлантириб бориш йўлида амалий ҳаракатларни ташкил этиш муаммоси психологиядаги етакчи муаммолардан биридир. Бу муаммолар ечими ўқитувчилар ўз компетентлик сифатларини ривожлантириб бориши учун ўз устида ишлаши жараёнида ўз аксини топади:

Ижтимоий компетентлик асосини жамият, ундаги хулқ-атвор усуллари ва қоидалари ҳақидаги билимлар ташкил этар экан, мактаб ўқувчиси учун жамият, кенг (дунё, мамлакат) ва тор (оила, мактаб, маҳалла) даврада акс этади”. Унинг муаммоларни ҳал этиш билан боғлиқ мустақил билиш, ижтимоий-фуқаролик, ижтимоий-меҳнат, маданий-хордиқ каби компонентлар киритилади.

Шунинг учун ўқитувчилар компетентликларини ривожлантиришнинг муҳим йўлларида бири, ўқитувчиларда ўзини ўраб турган кишилар билан биргаликда ҳаракат қила олиш, ўзини тутиш усулларига доир билимларни шакллантиришдан

иборат. Ушбу ҳолатда ижтимоий мослашиш учун ўзаро ҳамкорликдаги фаолияти ижобий таъсир кўрсатади, ўқитувчи ўз тенгдошлари ва катталар билан ҳамкорликда фаолият олиб боради. Ўз фикрини бошқаларникидан ажрата олиш туфайли ўқитувчи ўз шахсий “Мен”ининг имкониятларини чамалай олади, кўпгина ҳаётий вазиятлар унинг хулқ-атвори, ўзини тутишига боғлиқ эканлигини тушуниб етади, шу аснода муаммоли вазиятларни ҳал этиш кўникмаларини эгаллайди.

Жумладан, замонавий ижтимоий-иктисодий шароитларда касбий ўзини ўзи бошқариш жараёнида шахснинг касбий ривожланишининг энг тўлиқ психологик шакллари, касбий компетентликнинг ривожланиш хусусиятлари Э.Ф.Зеер томонидан ўрганилган.

Бу асосда ўқитувчида муваффақиятга эришиш мотивациясини бошқара олиш хусусияти, фаолиятга танқидий ва ижодий ёндашиши, ҳамкасблари билан ижодий ҳамкорликка эришиш, иродавий, ишчанлик қобилияти, креативлик хусусиятлари ва салбий одатларни бартараф этиб бориши учун имкониятлар яратилади. Бунинг учун дарс жараёнида ҳам турли интерфаол усуллардан фойдаланилса мақсадга мувофиқ бўлади

Ўқитувчилардан ўз фаолиятга танқидий, ижодий ёндашиш, ҳамкорликда ишлашни ва таҳлил қилишни ўрганишади.

Ҳар бир ўқитувчи ўзининг касбий компетентлик сифатларини шакллантиришда мутахассислар томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни янги маълумотларни излаб топиш уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллай олишни тақоза этади. Касбий компетентлик сифатлари мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганиши, муҳим ижтимоий талабларни англай олиши амалда юқори даражада қўллай олишлари учун ҳамкорликда ишлаш ижобий самара беради.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш мумкинки, шахснинг интегратив хусусиятини бошқача айтганда, бўлажак мутахассислар шахсий сифатларини билим малака ва амалий тажрибаси, қобилиятлари кадрият йўналишларини ифода этади, ўқитувчиларда компетентлик сифатлари ривожланишга қаратилган ҳаракатлар асосан таълим муассасалариданок бошланади. Ўқитувчи бунинг учун турли фан асосларининг назарий ва амалий асосларини чуқур ўрганиб фан янгиликларидан доимо мақсадга мувофиқ фойдаланиш асосида компетентлик сифатларини ривожлантириб бормоғи керак, шунингдек, таълимнинг фаол усулларини (тренинг дарслари, кўргазмали дарс, аукцион дарс ва ҳоказо) ҳам ўзлаштириб олган бўлиши керак. Шундай қилиб, компетентлик - шахс установакалари ва маънавий кадриятлари, шахсий психологик хусусиятлар тизимида асосланувчи, ўзаро бир-бирига яқин ижтимоий компетенциялар мажмуаси бўлиб, ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги шаклланишига ва турли ижтимоий ролларни самарали бажаришга имконият беради. Ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги педагогик фаолиятни амалга ошириш жараёнида билимларга кадриятларга асосланиб ривожланиб боради. Албатта ўқитувчиларда компетентлик сифатлари ривожланиши учун имконият бўлади, таълим муассасаларида ижтимоий фойдали фаолият мотивацияси ривожланади ва мустаҳкамланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М., Аспект пресс, 1996.37с
2. Белицкая Г.Э. Социальная компетенция личности. Сознание личности в кризисном обществе. М.,-Масягина1995.-24 с.
3. Г. П. Формирование социальной компетенции будущих педагогов: Автореф. дис. канд.пед.наук. – Астрахань, 2008. –54,55с.
4. Т.Ғаффорова. Бошланғич таълимда замонавий педагогик технологиялар “Тафаккур”нашриёти.Т.:2011.-1126
5. Лукьянова М.И. психолого-педагогическая компетентность учителяю// Педагогика -2001.-№10 с56-61